

przyjaciół i uczniów — albo żeby Paweł tak silnie wierzył w niego i nigdy o tym nie wątpił; — i że Jakub jego brat i Piotr ze swymi przyjaciółmi byli jego powołanymi uczniami. Jest to w całej pełni jasne. Natomiast ci, którzy od Jezusa — czy to w jego postaci dzisiejszej, czy też wylaniającej się z Ewangelii — nie tylko się odwracają, lecz wprost przeczą jego istnieniu i wielkiemu znaczeniu jego osobowości... zaprzeczają po prostu jego historycznej rzeczywistości.

Do takiej konkluzji dochodzi uczonego żydowski, nie-chrześcijanin, który nie uznaje Bóstwa Chrystusa ani mesjańskiej Jego godności, ale z uczciwością naukowca bada najdawniejsze źródła, wspominające o Jezusie Chrystusie.

Opierając się zatem na samych tylko źródłach poza-biblijnych możemy na koniec słusznie stwierdzić: w prawdziwej nauce nie ma miejsca na głoszenie „mitu“ o niehistoryczności Jezusa Chrystusa.

Istnienie Jezusa Chrystusa nie jest „mitem“ ani „legendą“, lecz pewnym i niezbitie udowodnionym faktem historycznym.

Tarnów

Ks. WAWRZYNIEC GNUTEK

Ks. Feliks Gryglewicz, Lublin

POCHODZENIE „REGUŁY WOJNY“ Z QUMRAN I DATA JEJ KOMPOZYCJI

Rękopis „Reguły Wojny“ pochodzący z pierwszej groty nabył bezpośrednio od Beduinów w 1947 r. prof. E. L. Sukenik dla Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie. On to dziełu nadał tytuł, który właściwie brzmi: *Reguła wojny synów światłości przeciwko synom ciemności*. Obecnie wiemy też o 60 fragmentach przynajmniej z 4 innych odpisów interesującego nas dzieła, pochodzących z czwartej groty w Qumran. Jako dzieło popularne w qumrańskim środowisku¹ i pozwalające wglądnąć w ducha zgromadzenia przebywającego na Pustyni Judejskiej, *Reguła wojny* stała się ostatnio tematem specjalnych studiów². Egzegeci pragną dziś określić gdzie i kiedy *Reguła wojny* powstała, oraz kto ją napisał.

¹ Opis manuskryptu i treść Reguły wojny podaje Ks. A. Kubik, *Wojna synów światłości z synami ciemności*. Ruch Bibl. i Lit. 10 (1957) 428—435.

² Pełną bibliografię dotyczącą *Reguły wojny* podaje J. Carmignac, *La Regle de la guerre des fils de lumière contra les fils de ténèbres*. Paris 1958, XVII—XIX. J. van der Ploeg, *Le rouleau de la guerre*. Leiden 1959, 31—33. Późniejsze prace notuje *Elenchus bibliographicus biblicus* w *Biblica*, oraz *Revue de Qumran*.

I. Miejsce napisania *Reguły Wojny*

Przy próbach określenia miejsca, gdzie mogła być napisana *Reguła wojny* wysunięto dwie możliwości: miasto Onias w Egipcie oraz śródziemskie w Judei.

Pierwszą z tych możliwości wysunął K. M. T. Atkinson. Zwrócił on uwagę na to, że w *Regule wojny* jest wzmianka o 52 ojcach zgromadzenia³. Zgodnie z interpretacją T. H. Gastera uważa on to za odpowiednik 52 tygodni w roku⁴, a to stanowi aluzję do kalendarza słonecznego. Jedynym cywilizowanym krajem starożytności, w którym używano kalendarza słonecznego, był, według K. M. T. Atkinsona, Egipt, z czego można wnosić, że był on również miejscem kompozycji *Reguły wojny*.

Wylimitowanie Judei jako miejsca kompozycji *Reguły wojny* K. M. T. Atkinson traktuje jako pytanie, czy Egipcjanie zaprowadzili swój kalendarz na terenach im podległych, głównie w Judei w III w. przed Chr. Odpowiada, że w tym czasie Egipt w stosunku do Judei cechowała polityka prożydowska. Nie było powodu, aby narzucać Żydom odrębne zwyczaje, doprowadzić by to bowiem mogło do opozycji. W rezultacie zdaniem K. M. T. Atkinsona ani Judea, ani żadne z miast greckich ptolemejskiego Egiptu, np. Aleksandria, Ptolemais, Naukratis, nie mogły być miejscem zredagowania *Reguły wojny*. Pozostaje tylko jedno: Onias⁵ założone przez Żydów kilka lat przed wybuchem powstania machabejskiego. Tu wpływy egipskie, a więc i egipski kalendarz, były obowiązujące.

K. M. T. Atkinsonowi jednak nasuwa się jeszcze jeden problem, który wskazuje na kompozycję *Reguły wojny* w Egipcie. Chodzi o zależność, jaką on widzi pomiędzy *Regułą wojny*, a greckimi autorami dzieł o taktyce wojennej np. Asclepiodotosem. Np. typowo greckim rodzajem formacji była falanga. W *Regule wojny* występuje piechota złożona z siedmiu szeregów po tysiąc żołnierzy w każdym. Formacji takich jest cztery. Piechocie towarzyszą szeregi kawalerii w układzie czwórkowym. Są to zasadnicze cechy falangi, która w zmodyfikowanej formie stanowiła centrum armii macedońskiej w polu.

W *Regule wojny* mamy również opis początkowych faz rozwijania się falangi przed rozpoczęciem natarcia.

Zdaniem K. M. T. Atkinsona zarówno styl jak i szczegóły mili-

³ RW 2,1.

⁴ T.H. Gaster, *The Scriptures of the Dead Sea Sect*. London 1957, 293. Wniosek T.H. Gastera opiera się na tekstach liczb 28, 10 n; 1 Kron 9,31n, w których jest mowa o służbie świątynnej. Zob. K.M.T. Atkinson, *The Historical Setting of the War of the Sons of Light and the Sons of Darkness*. Bulletin of the John Rylands Library Manchester 40 (1957—1958) 287.

⁵ BJ 7,10,2.

tarnej taktyki wskazują, że *Reguła wojny* była napisana w Onias, w ptolemejskim Egipcie, gdzie dzieła greckich pisarzy były łatwo dostępne⁶.

Druga hipoteza widzi miejsce kompozycji *Reguły wojny* w Judei. Jej autor, M. Avi Yonah oparł się na zauważonych przez siebie w *Regule wojny* licznych podobieństwach uzbrojenia i wojennej taktyki do tego, co opisują księgi Machabejskie.

Typową praktyką wojenną Machabeuszy była zasadzka w ramach walki podjazdowej. O zasadzkach też mówi *Reguła wojny*, szczegól zaś ten ze względu na ogólny plan otwartej walki jest bardzo znamieny. Z innych odpowiedników trzeba uwzględnić podział armii machabejskiej na trzy główne człony po tysiąc powstańców każdy. Przypomina on trzy chorągwie w *Regule wojny*. Normalnym zwyczajem przyjętym w *Regule wojny*, a wzorowanym na wojnach machabejskich było użycie trąb, przy pomocy których dawano sygnały do natarcia, czy pościgu. Ogólnie rzecz biorąc każdy rodzaj operacji wojennej z *Reguły wojny* ma swój odpowiednik w tych bitwach, które są opisane w księgach Machabejskich. Także i w *Regule Wojny* jak i w księgach Machabejskich występują w wojnie kapłani, modlą się, biorą czynny udział w walkach.

Te wszystkie spostrzeżenia skłoniły M. Avi Yonah'a do twierdzenia, że *Reguła wojny* tak samo jak pierwsze dwie księgi Machabejskie musiała powstać w Judei, szczególnie w środowisku esseńskim, tj. w Qumran, w którym rękopisy te zostały znalezione⁷. Opinia ta została przyjęta prawie przez wszystkich egzegetów.

II. Czas napisania *Reguły Wojny*

Wykopaliska stwierdziły, że Qumran było zamieszkane do połowy, a przynajmniej pod koniec II w. przed Chr., a esseńskie zgromadzenie przebywało tam, z przerwą w latach 31—4 przed Chr., do 68 r. po Chr.⁸ W tych to latach żył autor *Reguły wojny* i napisał swoje dzieło.

K.M.T. Atkinson przy dokładniejszym określeniu daty powstania *Reguły wojny* za podstawę przyjmuje słowo „Assur“ wspomniane w tym dziele. Jego zdaniem „Assur“ z *Reguły wojny* to nie jest królestwo assyryjskie, tylko państwo Seleucydów. Walki pomiędzy Egiptem, a Assyrią z VII w. przed Chr. wogóle nie mogą być brane pod uwagę jako zbyt dawne. W wiekach późniejszych aż do okresu perskiego nie ma żadnego podręcznika taktyki wojennej, na którym autor *Reguły wojny* mógłby się

⁶ K.M.T. Atkinson, a. c. 286—297.

⁷ A. Avi Yonah, *The War of the Sons of Light and the Sons of Darkness and Maccabean Warfare*. Israel Exploration Journal 2 (1952) 1—5.

⁸ Zob. J.T. Milik, *Dix ans de decouvertes dans le desert de Juda*. Paris 1957, 45, 101n. Ks. a. Gryglewicz, *Teksty z Qumran a chrześcijaństwo*. Zeszyty Naukowe KUL 3, 3 (1960) 79 n.

wzorować. Za panowania zaś Persów Żydzi byli ciemnieni, znajdowali się więc w położeniu odwrotnym od tego, jaki opisuje *Reguła wojny*. Podstawowe zatem warunki postulowane w *Regule wojny* mają związek jedynie z powtórnym pojawieniem się oddzielnego królestwa Syrii i Egiptu na gruzach imperium Aleksandra Wielkiego⁹. Dalej K.M.T. Atkinson bierze pod uwagę panowanie syryjskich królów Seleukosa IV Filopatora (187—175 r. przed Chr.) i jego brata Antiocha IV Epifanasa (175—163 r. przed Chr.). Pierwszy usiłował obrabować jerozolimską świątynię, a drugi rozpoczął hellenizację Palestyny i prześladowanie religijne Żydów. To ostatnie zwłaszcza wywołało czywienie idei wolnościowych w Izraelu i przyczyniło się do wybuchu powstania machabejskiego. W tej zaś tylko sytuacji, jedynej i niepowtarzalnej, księga *Reguły wojny* mogła być napisana. Była to pierwsza połowa II w. przed Chr.¹⁰.

Dla H.H. Rowleya nie ulega wątpliwości, że *Reguła wojny* była napisana w II w. przed Chr.¹¹.

J.G. Fevrier w artykule napisanym wtedy, gdy była opublikowana część zaledwie tych tekstów, które znamy dzisiaj, opowiada się również za II w. przed Chr.¹².

J. van der Ploeg w dzisiejszym tekście rozróżnia autora i redaktora. Opierając się na rozwoju hebrajskiego języka i na stosunku do księgi Daniela dochodzi do wniosku, że *Reguła wojny* była napisana krótko po wybuchu powstania machabejskiego, tj. po 164 r. przed Chr., redaktor zaś pracował nad nią później. Było to może w czasach rzymskich, nie ma jednak wyraźnych argumentów, które by wyłącznie na ten tylko okres wskazywały¹³.

Zdaniem M. Trevesa konflikt Żydów z Seleucydami każe stwierdzić, że *Reguła wojny* powstała po 169 r. przed Chr. Zaś wyrażenia *Reguły wojny*: „król chwały” i „królowie północy”, po 164 r. przed Chr. Ponadto wyliczenie Edomitów wśród wrogów Izraela każe umieścić napisanie *Reguły wojny* przed 127 r. przed Chr., a wyrażenie *Reguły wojny*: „przestępcy przymierza”, przed 141 r. przed Chr. Ostatecznie M. Treves kompozycję *Reguły wojny* umieszcza za rządów Jonatana, do którego odnosi niektóre wypowiedzi *Reguły wojny*, ściślej umieszcza ją około 143 r. przed Chr., kiedy Jonatan był u szczytu swych sukcesów¹⁴.

⁹ Wszyscy idą za tą opinią.

¹⁰ K.M.T. Atkinson, a. c. 275—286.

¹¹ H.H. Rowley, *Jewish Apocalyptic and the Dead Sea Scrolls*. London 1957, 18n.

¹² J. G. Fevrier, *La tactique hellénistique dans un texte de Ayin Fashkha*. *Semitica* 3 (1950) 53—59.

¹³ J. van der Ploeg, *Le rouleau*, d. c. 7—25.

¹⁴ M. Treves, *The Date of the War of the Sons of Light*. *Vetus Testamentum* 8 (1958) 419—424.

Stanowisko H. Trevesa podzielają M. Avi Yonah, który zwraca uwagę, że w *Regule wojny* arcykapłan dowodzi armią, a udział w wojnie bierze falanga żydowska. W ogóle zaś opis wojny, jako serii sukcesów, po których następują klęski, a następnie odrodzenie, jest bardzo podobny do ogólnego zarysu wypadków od początku machabejskiego powstania aż do czasów Jonatana¹⁵.

M. H. Segal powstanie *Reguły wojny* umieszcza za panowania Jana Hyrkana (135—104 r. przed Chr.). Według niego zadziwiająca jest różnica co do postawy Żydów w *Regule wojny*, a w innych pismach Starego Testamentu. O ile w księgach Starego Testamentu zwycięstwo Izraela nad narodami pogańskimi jest podobno uwarunkowane wyłączną ingerencją Boga, o tyle *Reguła wojny*, która jest nastawiona na renesans kultu Bożego poprzez wykorzenienie bałwochwalstwa, oddaje niemal pełną inicjatywę w ręce człowieka. Czym to wytłumaczyć? Przyczyna, zdaniem M. H. Segala, pochodzi z zewnątrz. Żydzi musieli przeżywać bardzo ciężkie chwile, które zakończyły się powodzeniem zdolnym rozbudzić w nich heroiczne poczucie wiary we własne siły. Kiedy więc *Reguła wojny* została napisana? Zdaniem M. H. Segala za Jana Hyrkana, ponieważ gmina z Qumran zaczęła się organizować w początkach jego panowania, a w czasie trwania jego rządów rozwijała się nie natrafiając na żadne zewnętrzne opory. Tylko dlatego, że księga była skomponowana za rządów Jana Hyrkana autor, według M. H. Segala, mógł wyliczyć Moabitów, Ammonitów, Amalekitów i Filistynów, jako nieprzyjaciół Izraela i jako mniej lub bardziej suwerennych partnerów wojny. Nie mógłby tego uczynić ani przedtem, gdyż wymienione narody walczyły z Judeą obok Seleucydów, ani potem kiedy utracili swą niepodległość. Z tych samych pobudek autor mógł nazwać Ptolomeuszów: „Kittim w Egipcie“, a nie „Kittim w Egipcie“. Zrobił to według M. H. Segala, świadomie, aby ich wyodrębnić od ogółu Egipcjan¹⁶.

J. Carmignac na podstawie podobieństwa stylu różnych dzieł qumrańskich jest przekonany, że Mistrz Sprawiedliwości był autorem *Reguły wojny*. Napisał on ją pod koniec swojego życia, tj. ok. 110 r. przed Chr.¹⁷.

M. Burrows¹⁸ i A. Dupont-Sommer są przekonani, że Kittim z *Reguły wojny* to Rzymianie¹⁹, taktyka zaś wojska w *Regule wojny* jest wzorowana na rzymskich legionach²⁰.

T. H. Gaster mówiąc o rzymskiej taktyce wojskowej wskazuje na

¹⁵ M. Avi Yonah, a. c. 5.

¹⁶ M. H. Segal, *The Qumran War Scroll and the Date of its Composition*. Scripta Hierosolimitana 4 (1958) 138—143.

¹⁷ J. Carmignac, d. c. IX.

¹⁸ M. Burrows, *More Light on the Dead Sea Scrolls*. New York 1958, 350.

¹⁹ A. Dupont-Sommer, *Revue de l'histoire des religions* 148 (1955) 29.

²⁰ A. Dupont-Sommer, *Evidences* 8 (1957) 33—4 (nr 62).

trzy linie żołnierzy na pozycji, na siedem oszczepów, krzyk w czasie ataku, zachęty do żołnierzy przed bitwą i na napisy na sztandarach²¹.

Pierwszy jednak, który chronologiczne ramy *Reguły wojny* sprowadził do okresu rzymskiego, był Y. Yadin. Problem daty napisania *Reguły wojny* rozpatruje on mając na uwadze opisy broni służącej do ataku i obrony oraz opis organizacji i taktyki jednostek wojskowych²². Y. Yadin utożsamia Kittim z *Reguły wojny* z Rzymianami, a specjalnie z armią Pompejusza²³.

Na ostatnim miejscu w przeglądzie propozycji dotyczących daty kompozycji *Reguły wojny* trzeba jeszcze wspomnieć G.R. Drivera i C. Rotha, którzy powstanie *Reguły wojny* łączą z powstaniem żydowskim, które wybuchło w 66 r. po Chr.²⁴.

III. Autor *Reguły Wojny*

Reguła wojny nie posiada żadnej wyraźnej wzmianki o autorze. Określenie „mądry” postawione na początku dzieła opiera się na trudnym do odczytania, a częściowo zrekonstruowanym tekście²⁵ i jest zbyt ogólnym określeniem, aby na jego podstawie można było dzieło przypisać jakiejś konkretnej osobie. Na skutek tego egzegeci usiłują ze stylu i treści dzieła ustalić jego autorstwo. Wysiłki w tym kierunku podjęli przede wszystkim J. Carmignac, M. Treves, K.M.T. Atkinson i J. van der Ploeg.

Zdaniem J. Carmignaca drobiazgową literacką analizą porównawczą tych dzieł, które odnaleziono w Qumran, badanie języka, stylu i form literackich, cytatów biblijnych i wspólnych tematów zdaje się wskazywać, że autorem *Reguły wojny* był tzw. Mistrz Sprawiedliwości²⁶.

M. Treves jest skłonny Chasydejczykom przypisać autorstwo *Reguły wojny*. Nie tworzyli oni żadnej sekty, a tzw. wielki kapłan był uważany przez autora *Reguły wojny* za ich przyjaciela. Zdaniem M. Trevesa tym wielkim kapłanem był Jonatan. Jeden z jego rozentuzjanzmowanych zwolenników mógł przygotować plan podboju wroga²⁷. Zdaniem K.M.T. Atkinsona dzieło zostało napisane przez członka ludności żydowskiej w Egipcie²⁸.

T.H. Gaster²⁹ i J. van der Ploeg wyróżniają w *Regule wojny*

²¹ T.H. Gaster, d. c. 277.

²² Y. Yadin, *Meiglat milhamet bene or bibene hosek*. Jerusalem 1955, 223—225.

²³ Y. Yadin, d. c. Zob. M.H. Segal, a. c. 141—143.

²⁴ K.M.T. Atkinson, a. c. 273 n.

²⁵ Zob. J. Carmignac, d. c. 1.

²⁶ Zob. J. Carmignac, d. c. XIII.

²⁷ M. Treves, a. c. 422.

²⁸ K.M.T. Atkinson, a. c. 286.

²⁹ T.H. Gaster, d. c. 293.

autora i redaktora. J. van der Ploeg wykazuje, że pierwotne dzieło o charakterze apokaliptycznym rozszerzono przez dodanie części militarnej. Nic zaś nie stoi na przeszkodzie, aby redaktorem, czyli autorem części militarnej był Chasydejczyk, ponieważ wojna realizowała jego pragnienia o dokładnym zachowywaniu Prawa³⁸.

IV. Wnioski

Aby zorientować się w stopniu prawdopodobieństwa hipotez, które wedle swych możliwości próbowaliśmy streścić, trzeba zwrócić uwagę na stosunki jakie panowały w Palestynie za Seleucydów, specjalnie od wybuchu machabejskiego powstania³¹. Słusznie bowiem większość autorów miejsce Kompozycji *Reguły wojny* widzi w Judei i słusznie umieszcza je w tym okresie, w którym powstały pierwsza i druga księga Machabejska.

Opinii K.M.T. Atkinsona o Egipcie jako *miejscu powstania Reguły wojny* przyjąć nie możemy ze względu na to, że centralnym punktem, od którego oczy autora *Reguły wojny* skierowują się na wszystkie strony, jest Judea, a Egipt jest królestwem leżącym na południu.

Rozpatrując hipotezy dotyczące daty kompozycji *Reguły wojny* musimy stwierdzić, że nie da się utrzymać twierdzenie M.H. Segala o tym, że w *Regule wojny* zwycięstwo nad synami ciemności leży wyłącznie w rękach ludzkich. W rzeczywistości w *Regule wojny* zarówno przebieg walki jak i końcowe zwycięstwo w wojnie zależą wyłącznie od Boga.

Mało prawdopodobne wydaje się przypuszczenie, że kompozycja *Reguły wojny* miała miejsce w okresie rzymskim³².

Przeciwko umieszczeniu daty powstania *Reguły wojny* w okresie rzymskim przemawia wreszcie wcielenie Egiptu do rzymskiego imperium w 30 r. przed Chr. Sprawilo ono, że zarówno Syria wraz z Judeą jak i Egipt były pod panowaniem jednego państwa, podczas gdy w *Regule wojny* mówi się o tym, że kraje te stanowią dwa odrębne mocarstwa.

Dla kompozycji *Reguły wojny* trudno byłoby przyjąć datę późniejszą od roku zdobycia Jerozolimy i Palestyny przez Pompejusza (63 r. przed Chr.). Od tego czasu bowiem Żydzi nie mieli tej swobody, którą spostrzegamy w *Regule wojny*. Okres jednak od wybuchu machabejskiego powstania do zdobycia Jerozolimy przez Pompejusza obejmujący około stu lat (161—63 r. przed Chr.) był dla Palestyny okresem bardzo burzli-

³⁰ J. van der Ploeg, *Lé rouleau*, d. c. 11—22. Por. *La composition littéraire de la Regle de la Guerre de Qumran*. Sacra pagina. Paris 1959, t. 2, s. 13—19.

³¹ Zob. Ks. F. Gryglewicz, *Palestyna za Seleucydów*. Zeszyty Naukowe KUL 2(1959) 89—101.

³² Zob. 1 Mach 8.

wym i nie we wszystkich jego częściach były warunki sprzyjające powstaniu takiego dzieła, jakim jest *Reguła wojny*.

Reguła wojny powstała w Qumran. Na to wskazuje piśmiennicza działalność esseńskiego zgromadzenia, które tam miało swoją siedzibę. U autora *Reguły wojny* widzimy też bardzo dobrą znajomość tekstów Starego Testamentu i pilne strzeżenie tego, aby w czasie wojennych działań zachowywane były wszystkie przepisy Mojżeszowego Prawa. To zaś są sprawy, których również w Qumran bardzo pilnie strzeżono. W historii więc tego zgromadzenia³³, umieszczonej w ramach historii Judei, musimy szukać warunków sprzyjających powstaniu *Reguły wojny*.

Po śmierci Mattatiasza dowództwo nad powstańcami w Judei objął Juda Machabeusz, a wspomogli go Chasydejczycy. Autor pierwszej księgi Machabejskiej opowiada, że wśród zmiennych kolei powstania na skutek zdrady arcykapłana Alkimosą, 60 spośród Chasydejczyków zostało zamordowanych³⁴. Po śmierci Judy dowództwo nad powstańcami objął jego brat Jonatan, który dzięki dyplomatycznym zabiegom więcej osiągnął, aniżeli Juda wielkim zbrojnym wysiłkiem. Gdy jednak w 152 r. przed Chr., na polecenie króla Aleksandra Balasa, Jonatan przywdział arcykapłańskie szaty³⁵ i gdy potem na weselu tego samego króla z Kleopatry, córką króla Ptolemeusza VI Filometora, w Ptolemaidzie Jonatan został mianowany królewskim przyjacielem i z królewskich rąk otrzymał władzę stratega i meridiarchy Judei³⁶, Chasydejczycy uznali działalność Jonatana za akcję polityczną i za zdradę religijnych ideałów. Wycofali się więc z powstańczych szeregów, wycofali się nawet z publicznego życia, osiedlili się nad Morzem Martwym, w Qumran, i tam rozpoczęli przygotowywać się na przyjście Mesjasza. Z qumrańskich hymnów dowiadujemy się, że Jonatan odwiedził ich osiedle i prześladował Mistrza sprawiedliwości.

Wykopaliska wykazały, że pod koniec panowania Jana Hyrkana, kiedy to w Judei rozpętały się prześladowania faryzeuszów, w Qumran rozbudowano osiedle, aby pomieścić wielką liczbę nowych członków. Ten zaś kwitnący stan Qumran został przerwany trzęsieniem ziemi w 31 r. przed Chr., na skutek którego zdecydowano Qumran opuścić na pewien czas.

W *Regule wojny* możemy zauważyć coś takiego, co jak się wydaje, nie godzi się z warunkami, w których znajdowali się Chasydejczycy

³³ Opieram się na tej rekonstrukcji historii qumrańskiego zgromadzenia, którą zrobił ks. J. T. Milik, d. c. 39—62. Por. H. J. Schoeps, *Die opposition gegen die Hasmonäer*. Theologische Literaturzeitung 81 (1956) 663 n. Zob. jednak F. M. Cross, *The Ancient Library of Qumran and Modern Biblical Studies*. New York 1958.

³⁴ 1 Mach 7,12—18.

³⁵ 1 Mach 10,21.

³⁶ 1 Mach 10,59—66.

i członkowie gminy qumrańskiej w niektórych okresach streszczonej właśnie stuletniej historii. Autora mianowicie *Reguły wojny* piszącego o uzbrojeniu wojska i jego taktyce w czasie bitwy cechuje całkowita nieznanostwo spraw związanych właśnie z wojskiem i bitwą. Zna wprawdzie układ falangi, wie o tym, że poszczególni żołnierze mają tarcze, miecze i lance, oddziały mają dowódców i sztandar, a operacje wojskowe dokonywują się na znak trąbki. To jednak, co pisze o broni i taktyce wojennej jest pełne rażących anachronizmów. Np. tarcze żołnierzy idących do bitwy tak wyglądają według opisu *Reguły wojny*: *Wszyscy oni będą dzierżyć tarcze z wypolerowanego brązu, gładkiego jak lustro. Tarcza będzie po brzegu obramowana splotami, ozdobiona wykładkami wykonanymi przez artystę ze złota, srebra i brązu, z drogimi kamieniami o różnych kolorach — wykonane przez zręcznego rzemieślnika. Długość tarczy będzie wynosiła dwa łokcie i pół, a szerokość jej (jeden) łokieć i pół*³⁷.

Podobnie ozdobne i bogate według *Reguły wojny* będą oszczepy i miecze. Tymczasem wiemy z pierwszej księgi Machebejskiej, że powstańcy nie tylko nie mieli ozdobnego uzbrojenia, ale wogóle mieli go tak mało, że broń musieli zbierać dla siebie z pobojuwiska od rannych i zabitych wrogów. Sam Juda Machabeusz wziął miecz zabitego w pierwszej bitwie Apolloniusza.

Taktyka wojenna w oświeceniu autora *Reguły wojny* jest co najmniej zastanawiająca: wymarsz na wojnę to parada; nieprzyjacielem wprawdzie podobno trzy razy zwyciężą, ale zresztą spokojnie spełniają rolę zwierząt przeznaczonych na rzeź³⁸, a swoi żołnierze rękę z mieczem wyciągną przeciwko nim dopiero wtedy, gdy usłyszą głos trąbki. Przemówienia, trąbienie i napisy na sztandarach i trąbach w tej wojnie znaczą chyba najwięcej. Taktyka wojenna *Reguły wojny* jest tak dziwna, że egzegeci zastanawiają się czy jej autor miał na uwadze prawdziwą wojnę, czy tylko liturgię świętej wojny³⁹.

Dla ilustracji cytuję fragment opisu działań wojennych z *Reguły wojny*: *Ci wszyscy rzucą (oszczepy) siedem razy i wrócą na swoje miejsca. Po nich wyjdą trzy oddziały walczących i staną pomiędzy pozycjami. Pierwszy oddział rzuci na pozycje nieprzyjaciela siedem oszczepów... Ci wszyscy rzucą siedem razy i powrócą na swoje miejsce. Po nich wyjdą dwa oddziały walczących i staną pomiędzy obydwoma pozycjami. Jednostka pierwsza będzie dzierżyła lance i tarcze, a jednostka druga będzie dzierżyła tarcze i miecze, aby zabijać*⁴⁰.

³⁷ RW 5,4—6.

³⁸ J. Carmignac, d. c. XI.

³⁹ J. Carmignac, d. c. XII. R. North, *Kittim War or Secteries Liturgy*. Biblica 39 (1958) 84 n.

⁴⁰ RW 6, 1—4. Dla porównania jak wygląda współczesny opis prawdziwej bitwy oglądanej przez naocznego świadka zob. 1 Mach 6,33—47.

Wynika z tego, że autor *Reguły wojny* wprowadził żołnierzy i ich broń mógł widzieć, ale tylko w czasie ćwiczeń lub na paradzie. Ani prawdziwej wojny, ani tym bardziej nieprzyjaciół w bitwie nigdy nie widział⁴¹. Okres zatem w którym Chasydejscy brali udział w powstań-
czych walkach, oraz tych ludzi, którzy walczyli przeciwko wojskom króla Antiocha IV Epifanesa i jego następców musimy wykluczyć od autorstwa *Reguły wojny*.

Po wykluczeniu starszych członków gminy qumrańskiej autora *Reguły wojny* trzeba szukać wśród młodych ludzi, którzy o powstaniu machabejskim tylko słyszeli, a których wielu przybyło do Qumran pod koniec panowania Jana Hyrkana (135—104 przed Chr.). Jeden z nich, nie znany nam z imienia, entuzjasta i marzyciel, około 110 r. przed Chr.⁴² napisał *Regułę wojny*, dzieło, które tak dobrze odpowiadało duchowi jego współtowarzyszów. Wszyscy oni bowiem, może właśnie na skutek sukcesów Jana Hyrkana, byli przekonani, że synów ciemności zbrojnie trzeba pokonać po to, aby nastało królestwo Boże.

Lublin

Ks. FELIKS GRYGLEWICZ

Ks. Stanisław Grzybek, Kraków - Częstochowa

RELIGIJNY CZY ŚWIECKI CHARAKTER KSIĘGI ESTERY!

Niemal wszyscy egzegeci stwierdzają zgodnie, że księga Estery (Est) przynajmniej w swoich rozdziałach protokanonicznych¹ jest pozbawiona wyraźnego religijnego charakteru. Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że TM nie wymienia w niej ani raz imienia Boga, a w tych miejscach, gdzie to imię niemal samo spontanicznie ciśnie się na usta², autor zastępuje je jakimś terminem bardzo ogólnym. Także skrupulatnie unika tego wszystkiego, co mogłoby nosić na sobie jakieś choćby bardzo nikle pozory religijności.

A także i rozdziały wtórokanoniczne³, chociaż obfitują w budzące niezrząd podziw religijne epizody, to jednak mimo tego wszystkiego przepełnione

⁴¹ Wypowiedzi zredagowane w podobnym duchu podaje J. Carmignac, d. c. XI. 85.

⁴² Na proponowaną przez nas datę kompozycji *Reguły wojny* może jeszcze wskazywać to, że w *Regule wojny* (11,14) prawdopodobnie mamy cytaty z pierwszej księgi Machabejskiej (6,44), która była napisana około 20 lat wcześniej, a była znana w Qumran. Zob. ks. F. Gryglewicz, *Codex Alexandrinus du premier livres de Maccabees*. Roczniki Teologiczne Kanoniczne 8,1 (1961).

¹ Według TM od 1, 1—10, 3.

² Por. TM 4, 14.

³ Składają się one z 6 epizodów, które Wg umieszcza pod następującymi tytułami: Sen Marchocheusza (11, 2—12), Dekret Amana o wymordo-